

Maria Emilia Zajączkowska-Lopatto
Dr doc. Halina Kobeckaitė

Akademikas Ananiaszas Zajączkowski – karaimų bendruomenės pažiba

(50-osioms mirties metinėms paminėti)

Karaimas, kuris visą savo gyvenimą skyrė orientalistikos mokslo Lenkijoje kūrimui ir vystymui, savo tautos kultūros bei istorijos puoselėjimui ir tyrimui, akademikas Ananiaszas Zajączkowski gimė Trakuose 1903 m. lapkričio 12 d. Jis buvo devintas, jauniausias vaikas šeimoje. Kai 1904 m. šeima išsikėlė gyventi į Vilnių, Trakuose Mokyklos (dabar Kudirkos) gatvėje liko namas, kur jie kasmet vasarodavo. 1912 m. A. Zajączkowski pradėjo lankyti Vilniaus II-osios berniukų gimnazijos paruošiamąją klasę, o prasidėjus I-ajam pasauliniam karui šeima drauge su kitais vilniečiais turėjo evakuotis ir išvyko į Simferopolį. Ten būsimasis profesorius baigė Aleksandro I gimnaziją ir 1921 m. gavo šios mokyklos brandos atestatą.

Kryme A. Zajączkowski aktyviai dalyvavo karaimų jaunimo veikloje, inicijavo mėgėjų kilnojimąjį teatrą, kuriame ir jis pats vaidino. Ypač mėgo Čackio vaidmenį Aleksandro Gribojedovo pjesėje „Vargas dėl proto“, Nieščiaslivcevo – Aleksandro Nikolajevičiaus Ostrovskio pjesėje „Miškas“ ir net Williama Shakespeare'o (Šekspyro) „Otelą“.

Drauge su kitais pabėgėliais iš Trakų A. Zajączkowskio šeima 1921 m. rugėjį grįžo į gimtinę. Čia rado suniokotus namus, kuriuos reikėjo atstatyti. Pats Ananiaszas ėmėsi mokytojauti ir tapo korepetitoriumi. Ananiaszo tėvas netrukus buvo išrinktas į Trakų miesto tarybą, taip pat aktyviai dalyvavo karaimų bendruomeniniame gyvenime.

Kadangi Kryme gautas brandos atestatas tuometinėje Lenkijoje nebuvo pripažintas, A. Zajączkowski 1923 m. rudenį užsirašė į VII-ą Karaliaus

Žygimanto Augusto gimnazijos klasę Vilniuje ir 1925 m. birželį gavo ant-rajį brandos atestatą. Tėvas buvo numatęs jam, kaip ir vyresniajam sūnui Izaokui, teisininko karjerą, bet likimas jo gyvenimą pakreipė kita vaga. Tra-kuose 1925 m. vasarą viešėjo Krokuvos Jogailaičių universiteto profesorius tiurkologas Tadeusz Kowalskis (1889–1948), kuris domėjosi karaimų kalba ir kultūra, rinko karaimiškus tekstus, gilinosi į papročius ir buitį. Jis ragino ir pačius karaimus domėtis savo gimtąja kalba. Profesoriumi T. Kowalskiui pavyko įtikinti šeimos galvą, kad leistų sūnų į tiurkologijos stu-dijas, nes šis turįs neįkainojamą lobį – puikiai mokąs karaimiškai, ir tai pa-dėsia jam lengvai ir greitai įsisavinti turkų kalbą. Profesorius buvo teisus.

A. Zajączkowski 1925 m. įstojo į Krokuvos Jogailaičių universiteto musulmoniškųjų Rytų filologijos fakultetą. Būdamas ketvirtame kurse jis išlaikė doktorantūros egzaminus ir apgynė disertaciją „Vardažodinės ir veiksmažodinės priesagos Vakarų karaimų kalboje. Įvadas į tiurkų kalbų morfologiją“ („Sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodnio-ka-raimskim. Przyczynek do morfologii języków tureckich“). Už šį darbą 1929 m. jam buvo suteiktas filosofijos daktaro laipsnis. Gavęs tautinės kul-tūros fondo stipendiją, A. Zajączkowski tęsė studijas Berlyne, Stambule, Paryžiuje, o 1932 m. tapo Krokuvos Jogailaičių universiteto Rytų kalbų fi-lologijos katedros asistentu. Po metų, 1933 m., Varšuvos universiteto hu-manitarinių mokslų fakultete apgynė habilitacinį darbą „Rinktinės „Kalilos ir Dimnės“ vertimų į Anatolijos tiurkų kalbą ištraukos“ („Wybrane ustępy z Anatolijsko-Tureckiego przekładu „Kalily i Dimny“) ir gavo *veniam le-gendi* tiurkologijos, arabistikos ir iranistikos srityje. Tais pačiais metais jis paskiriamas naujai steigiamos tiurkologijos katedros vedėju. Iš tikrųjų jis pats katedrą ir sukūrė, nes iki tol tiurkologijos studijų Varšuvoje nebuvo. 1935 m. jam suteikiamas ekstraordinarinio, o 1946 m. – ordinarinio pro-fesoriaus vardas. Savo sukurtai tiurkologijos katedrai, kuri 1969 m. buvo pertvarkyta į Tiurkologijos ir iranistikos institutą, profesorius A. Zającz-kowski vadovavo 37 metus – iki pat savo mirties 1970 m.

Vokiečių okupacijos metais profesorius pogrindyje dėstė Rytų kalbas, o po karo nieko nelaukęs pradėjo Orientalistikos instituto, kurio direktoriu-mi buvo du kartus (1946–1950 ir 1955–1969), atkūrimo darbus. Jis taip pat 1946–1950 m. vadovavo Vroclavo universiteto Rytų filologijos institutui.

Nuo 1930 m. A. Zajączkowski buvo Lenkijos orientalistų draugijos na-riū, 1948–1958 m. – jos pirmininku, vėliau garbės pirmininku. Nuo 1948 m. jis buvo Lenkijos gebėjimų akademijos nariū, o 1952 m. įsteigus Len-kijos mokslų akademiją buvo išrinktas jos nariū korespondentu, vėliau –

tikruoju nariu. Iki šiol jis yra vienintelis karaimas akademikas Lenkijoje (Lietuvoje akademiku buvo karaimas Raimondas Rajeckas (1937–1997), dabar Lietuvos mokslo akademijos nariu yra matematikas Konstantinas Pileckas).

Dirbdamas Lenkijos mokslų akademijos Orientalistikos instituto direktoriumi profesorius Zajączkowski drauge su Lietuvos mokslų akademija ir Sovietų Sąjungos mokslų akademija rengė „Karaimų-rusų-lenkų kalbų žodyną“, kuris pasirodė tik 1974 m. Jis taip pat buvo Turkų kalbos draugijos Ankaroje garbės nariu, Suomų-ugrų draugijos nariu korespondentu, Uralo-Altajaus draugijos nariu.

Už vykdomą mokslinę veiklą A. Zajączkowski 1955 m. buvo apdovanotas Valstybine premija, be to jam buvo suteikti keli Lenkijos ir Irano valstybiniai ordinai, Berlyno Humboldto ir Tbilisio bei Mančesterio universitetų garbės daktaro titulai.

Akademiko veiklos ir interesų spektras buvo itin platus: jis sumaniai organizavo Rytų kalbų ir kultūrų tyrimus, leidybinę veiklą orientalistikos srityje, aktyviai dalyvavo įvairiose visuomeninio gyvenimo srityse, bet svarbiausia – buvo be galo produktyvus mokslininkas, neapsiribojęs viena orientalistikos šaka. Jis paskelbė 335 mokslinius ir publicistinius straipsnius, pranešimus įvairiose tarptautinėse konferencijose, monografijas. Pagrindinės jo mokslinių tyrimų kryptys buvo: Juodosios ir Kaspijos jūrų stepių tiurkų tautos ir jų kalbų paminklai (chazarų ir kipčiakų istorijos, kalbos ir kultūros palyginamieji tyrimai); tiurkų kalbų lyginamoji ir istorinė gramatika; Oriento, ypač Turkijos, įtaka lenkų ir kitų slavų kalboms bei kultūrai; slavų kalbų įtaka kipčiakų kalboms; Lenkijos orientalistikos istorijos tyrimai; Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) tiurkų tautų (karaimų ir totorių) tyrimai ir žinių apie jas populiarinimas; Persų kalbos ir literatūros tyrimai, jos sąsajų su tiurkų literatūra analizė.

Ypatingą vietą šiame sąrašė užima karaimotyra. A. Zajączkowski iki šiol išlieka didžiausiu šios žinių srities autoritetu. Kai 1924 m. Vilniuje pasirodė plonutis žurnalo „Myśl Karaimska“ („Karaimų mintis“) numeris, jame buvo išspausdinta jaunojo A. Zajączkowskio apybraiža „Meilės spindulys“ („Promień miłości. Szkic“). Kūrinyje jis su giliu širdies skausmu ir itin lyriškai aprašė karaimų vėlinių dieną ir įspūdį, kurį jam paliko prie seniausio kapo Trakuose atliekamos raudos melodija. Jos klausydamas jaunuolis pajunta tarsi iš dangaus siunčiamą meilės spindulį, padrąsinantį jį ir paskatinantį veiklai.

Nors tuo metu jaunuolis dar negalvojo apie tiurkologijos studijas, bet jau aktyviai dalyvavo karaimų visuomeninėje veikloje, kuriai jautė pašaukimą ir neapleido jos visą savo gyvenimą. 1922 m. susikūrus Vilniaus karaimų draugijai, jis vadovavo jos švietimo ir kultūros skyriui, buvo žurnalo „Myśl Karaimska“ redakcinės kolegijos narys, o nuo 1934 m. tapo jo vyriausiuoju redaktoriumi. Šią funkciją jis atliko iki pat žurnalo uždarymo 1948 m., kai paskutiniai 2 numeriai buvo išleisti jo iniciatyva Lenkijoje. Akademiko A. Zajączkowskio dėka žurnalas iš visuomeninio švietėjiško virto solidžiu moksliniu leidiniu. Iki šiol jis yra neišsemiamas žinių apie karaimų kultūrą bei istoriją šaltinis.

Beje, žurnalo „Myśl Karaimska“ 1926 m. III-iajame sąsiuvinyje spausdinama trumpa informacija apie du absolventus: Ananiaszą Zajączkowskį ir Konstanty Lopatto, baigusį medicinos studijas, ir palinkėjimai abiem, kad „bent dalį savo laiko bei darbo skirtų karaimų bendruomenės reikalsams“. Linkėjimai išsipildė su kaupu. Abu šie vyrai, visą gyvenimą aktyviai ir itin produktyviai dirbę skirtinguose profesiniuose baruose, buvo ir didžiausia karaimų bendruomenės pažiba.

Po II-ojo pasaulinio karo, kai dalis Lietuvos ir beveik visi Lucko-Haličo karaimai persikėlė į Lenkiją, profesorius A. Zajączkowski atliko milžinišką darbą juos suburdamas ir vienydamas. Varšuvos universitete 2003 m. lapkričio 13 d. surengtoje konferencijoje „Karaimai tiurkologai“ buvo pažymėta, kad profesorius A. Zajączkowski visą laiką buvo pripažįstamas ne tik žymiausiu Lenkijos tiurkologu bei orientalistu plačiaja prasme, bet ir laikomas po II-ojo pasaulinio karo Lenkijoje apsigyvenusių karaimų bendruomenės lyderiu: nuo 1947 m. iki pat mirties 1970 m. jis buvo Karaimų religinės sąjungos Lenkijoje prezidentu. Lietuvoje gyvenantys karaimai jį irgi tokiu laikė. Tai patvirtina ir gausi jo korespondencija su Lietuvoje gyvenusiais profesoriumi Hadži Seraja Chan Šapšalu (1873–1961) bei vyresniuoju karaimų dvasininku Trakuose Simonu Firkovičiumi (1897–1982). Kadangi anais laikais laišakai buvo pagrindinė susižinojimo priemonė, šandien turime neįkainojamą istorijos raidos ir tikrų jos dalyvių liudijimą. O akademiko A. Zajączkowskio nuveikti darbai tiek pasaulinės orientalistikos, tiek savo tautos labui be jokios abejonės ir neginčijamai užtikrina jam vieną pirmųjų vietų tarp kitų karaimų kultūrai nusipelnusių žmonių.